

OSVETA ZABORAVLJENE HEROINE

(Žil Leroa, *Alabama song*, Paideia, Beograd, 2008.)

Mr Ivana PRENTOVIĆ KRIVOKAPIĆ, doktorantkinja

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Roman *Alabama song* francuskog pisca Žila Leroa (Gilles Leroy) objavljen je 2008. godine u izdanju *Paideie*, u prevodu Nikole Bertolina. Za ovo delo, koje je zasnovano na životu američkog pisca Skota Ficdžeralda i njegove žene Zelde, čuvenog para dvadesetih godina XX veka, Leroa je dobio prestižnu Gonkurovu nagradu. Nakon što je napustio novinarsku profesiju, Žil Leroa se posvećuje isključivo pisanju, tako da je do sada objavio 12 romana, među kojima su *Poslednji će biti prvi*, *Ruski ljubavnik* i *Odrastanje*. Ovaj autor, kako sam kaže, živi daleko od zamornog Pariza, u selu Perš na severu Francuske, u potpunoj samoći.

Zelda Sejr Ficdžerald, fatalna južnjačka lepotica, bila je oličenje ludih dvadesetih godina i džez doba. Njena popularnost mogla se porediti sa popularnošću filmskih glumica iz tog vremena. Novinari širom sveta uvek su bili gladni priča o njenom, najblaže rečeno, nekonvencionalnom ponašanju i skandalima koje je pravila gde god da se pojavila sa svojim suprugom Skotom

Ficdžerald. Fotografije ovog, kako su ih zvali, zlatnog para, krasile su naslovnice mnogih ondašnjih časopisa. Nažalost, kako to obično biva, Zelda su, početkom tridesetih godina, obožavatelji okrenuli leđa u potrazi za novim idolom, a ova lepotica je nakon kraha braka sa čuvenim piscem i brojnih psihičkih problema, svoj život okončala u požaru u jednoj psihijatrijskoj bolnici 1948. godine. Ipak, iako je knjiga *Alabama song* zasnovana na životu jedne stvarne osobe i plod je višegodišnjeg temeljnog istraživanja, Leroa insistira na tome da je ona delo fikcije i da je tako treba čitati. On čak navodi gde je odstupao od istine i služio se spisateljskom slobodom i maštom kako bi popunio praznine u Zeldinoj biografiji.

Roman *Alabama song* pisan je u prvom licu, vrlo ličnim tonom. U pitanju je pravo žensko pismo, što iznenađuje ako imamo na umu da je autor ovog dela muškarac. Leroa je dozvolio svojoj junakinji da progovori kroz njega autentičnim ženskim glasom i tako dokazao da ono što se zove „žensko pismo“ ne mora obavezno da se dovodi u vezu sa polom autora, već predstavlja jedan sasvim drugačiji, intuitivniji pristup stvaralačkom procesu. Struktura ovog dela je fragmentarna, u njemu se smenjuju dnevnički zapisi, pisma, unutrašnji monolozi i minijaturne dramske forme u vidu dijaloga. Priča nije data hronološki, već Zelda u svojoj ispovesti luta napred-nazad kroz nekoliko decenija svog života.

„Bilo mi je jedva dvadeset godina kada sam pala pod snažan uticaj – pod vladavinu – jednog muškarca jedva starijeg od mene, koji je hteo da odlučuje o mojoj sudbini, a to je činio na vrlo loš način“, progovara Zelda o svom odnosu sa suprugom, koji se tokom vremena razvio u bizarnu mešavinu ljubavi i destrukcije, veličanja i ponižavanja, detinje nežnosti i sadističkog zlostavljanja. Čini se da je ovaj buran brak i opstajao godinama upravo radi njihovog zajedničkog cilja – održavanja popularnosti i života na visokoj nozi. Oni su bili potrebni jedno drugom. Bez Zelde, čija ga je harizmatičnost inspirisala na sjajne književne kreacije, Ficdžerald bi bio samo drugorazredni pisac kratkih priča, dok bi ona bez njega bila zarobljena u Alabami, sputana mrežom patrijarhalnih odnosa i porodičnih pravila koji su je od malena gušili. „Mi smo ti što su izumeli slavu, a naročito trgovanje sa njom“, govori Zelda. Ali slava nije bila dovoljna za ovo dvoje, kako sama junakinja priznaje, razmažene

i nepodnošljive dece, dvoje večito željnih i nezadovoljnih stvorenja, osuđenih da budu razočarani. Patološka vezanost i opsjednutost jedno drugim oterala je Skota u alkoholizam, a Zeldu u nervno rastrojstvo. Ficdžerald ne pušta Zeldu od sebe čak ni kada prestane da je voli i kada se njihov odnos svede na surovo međusobno kažnjavanje. „Bilo bi mi svejedno da umreš, ali ne bih podneo da se udaš za drugog“, piše joj u jednom pismu. On joj nikad neće oprostiti neverstvo, kratku romansu sa francuskim avijatičarem Žozanom. Paradoksalno, iako je Skot Ficdžerald bio najvažniji muškarac u Zeldinom životu, njena najveća ljubav bio je Žozan. „Ljubav je za mene trajala mesec dana, a taj mesec ispunjava moj život“, kaže ona. Scene strasnog ljubavnog odnosa između dvoje ljubavnika, u kojima Zelda otkriva svoje drugo lice – nesigurnost, ranjivost, pa čak i stidljivost, u oštrom su kontrastu sa mučnim prizorima iz bračnog života. Da bi je kaznio za preljubu, kao svojevrsno utiskivanje skerletnog slova na njene grudi, on je pred svima žigoše kao lošu majku, oduzimajući joj svako roditeljsko pravo nad njihovom ćerkom. Zelda se, možda previše pomirljivo, odriče svog deteta. Njena materinska osećanja, bol za izgubljenim detetom koji remeti inače krhku psihičku ravnotežu, odnosi se, ne na ćerku koju joj je muž oduzeo, već na nerođenog sina, dete začeto u vezi sa avijatičarom, koje je bila primorana da abortira. Ni Zelda svom suprugu nikada neće oprostiti surovost, odnos koji naziva „bračnim silovanjem“. Ipak, kada saznaje da je Ficdžerald umro, nju prožimaju ambivalentna osećanja jakog prezira i mržnje, ali i tuge i nežnosti. „Jedino dete koje sam želela bio je on, Skot“, otkriva nam Zelda još jedan aspekt ovog složenog odnosa.

Čini se da su Zeldin ceo život određivali muškarci. „Bila sam kći sudije Vrhovnog suda /.../ a na kraju sam postala supruga nekog ko je u ovom trenutku veliki pisac“. Njoj nikada nije bilo dozvoljeno da donosi odluke u svoje ime, već je kao i njena majka pre nje, uostalom kao i svaka žena u patrijarhalnoj južnjačkoj porodici Sejr, „bila pripitomljena, lomljena, slomljena“. Za nju je patrijarhat bio oličen u Jugu, gde je provela detinjstvo. „Ja hoću da odem odavde, da pobegnem iz ovog morskog Zemaljskog raja, jer taj raj je za mene groblje ambicija“, izražavala je svoju rešenost još kao devojčica. Poglavar tog falocentričnog društva je, niko drugi, do njen otac „plesnivi sudski činovnik“, kako ga je nazivala. Njemu u inat, ona je odsekla svoju dugu kosu i odbacila steznik koji je, kao devojka iz ugledne južnjačke porodice, morala da nosi.

Njemu u inat, ona se i udala za Skota Ficdžeralda, sina prodavca sapuna i pisca bez prebijene pare, koji po, mišljenju strogog sudije Sejra, nije bio prilika za njegovu ćerku. Zelda se pretvorila u ženu koja se opire, koja na svaki način želi da umakne utvrđenim obrascima ponašanja i represivnim mehanizmima patrijarhalnog društva. Ona se podsmevala muškarcima nazivajući ih ratnicima od stakla, takmičila se sa njima, dokazujući im da je spretnija, brža, moćnija, zavodila ih i odbacivala, otvoreno ih prezirala, ne skrivajući svoje gađenje. Ona je čak i pisce čuvene „izgubljene generacije“, među kojima su bili i njen muž i Ernest Hemingvej, okarakterisala kao „gomilu belih narcisoidnih tipova“. Nažalost, otpor protiv patrijarhata okrenuo se protiv nje same. „Plesala sam sa haljinama dignutim do struka, po svim stolovima u svim barovima Menhetna, držala noge prekrštene veoma visoko, žvakala žvakaću gumu i napijala se do besvesti“, kaže Zelda. Čini se da je u toj borbi polova ona sama najviše izgarala.

Zelda je tragična figura koja je celog života pokušavala da bude umetnica, ali je bila sprečena unutrašnjim demonima. Ona vrlo kasno, sa dvadeset osam godina, pokušava da postane profesionalna plesačica. Posvećuje se baletu sa fanatičnošću i neumerenošću, baš kao i svemu ostalom u svom životu, vežbajući osam sati svakog dana. Najpre je izdaju stopala, pa zatim čitavo telo i ona, pod teretom potpune fizičke i psihičke iscrpljenosti, doživljava još jednu od svojih nervnih kriza. Okreće se zatim slikarstvu, i jedino u tome dobija Ficdžeraldovu podršku. Javnost odbacuje njene umetničke pokušaje i prva izložba doživljava fijasko. Sa istom silinom, kao što su je nekad uzdizali u nebesa, novinari se utrkuju ko će je više uniziti u svojim tekstovima. Ipak, i pored svih tih pokušaja da se oproba u raznim umetnostima, Zelda je, zapravo, ceo život želela samo jedno – da se bavi pisanjem. „Ima ih koji se skrivaju da bi krali, da bi ubijali, da bi nekog izdali, nekoga voleli, da bi uživali. Ja sam se morala kriti da bih pisala.“ Ona doživljava sudbinu najvećeg broja žena spisateljica: njeni tekstovi su apriori odbacivani, njenim literarnim pokušajima su se podsmevali, ona kao spisateljka nije shvaćena ozbiljno, jer „pisanje je posao muškarca, ono po božanskom pravu pripada muškarcima.“ Zelda najveću izdaju doživljava upravo od onoga čiju je podršku najviše očekivala, od svog muža. Ficdžerald joj brani da piše, posebno o njenom ličnom životu, iz krajnje sebičnih razloga – jer istu književnu građu on sam ima nameru da koristi. Zato krade njene dnevničke zapise, pisma, beleške i unosi ih, bukvalno od reči do reči, u svoje

romane. „Uzeo je moj život kao građu i tako ga ukrao“, otkriva Zelda. Ficdžerald objavljuje i Zeldine priče pod svojim imenom, izgovarajući se time da će se tako ta dela bolje prodati, jer je, ipak, on ugledan američki pisac, a ona samo žena koja se igra pisanja. „Krao je moju umetnost, a pritom me ubeđivao da kod mene nema nikakve umetnosti“, sa ogorčenjem pripoveda ova junakinja. Objavljivanje Zeldinog romana on shvata kao rukavicu bačenu u lice, pa se trudi da je na svaki način spreči da dalje piše. On ubeđuje psihijatre da je za Zeldu pisanje pogubno, da ono šteti njenom psihičkom zdravlju i za njihovu lojalnost ih bogato nagrađuje. Zelda se oseća kao progonjena zver, ali ipak, ne odustaje od pisanja. Ona se nadmudruje sa svojim tamničarima, suprugom i doktorima tako što svaki put krije svoje rukopise na drugom mestu. Njena borba za umetničku slobodu podseća na borbu junakinje iz priče Šarlote Perkins Gilman *Žuti tapet* i završava se na isti način, njenim bekstvom u ludilo kao u svojevrsan vid slobode. Nakon toga slede samo lobotomija, elektrošok terapije, vezivanje i neuroleptici. Ficdžerald je pobedio. Neprijatelj je uklonjen sa scene.

Roman *Alabama song* nudi istovremeno i najfiniju književnu teksturu, filigranski izbrušenu ispovest jedne nesrećne žene, ali i čitalačko iskustvo koje je gotovo brutalno. Ovaj roman je nepredvidiv, slojevit, silovit i upečatljiv i kao takav je autentičan odraz ličnosti njegove junakinje. Žil Leroa postiže cilj koji je sebi postavio – zaboravljena, ismevana i često pogrešno shvaćena Zelda Sejr Ficdžerald, nakon toliko godina, dobija osvetu koju zaslužuje.